

Klimatet, köket och

Flyget, flyget, flyget. Och så bilismen på ett hörn. Det är hittills i kraftig sammanfattning listan på de stora klimatsyndabockarna. **Lisa Gålmark** fokuserar här på en klimatfråga vi gärna vill glömma: den om maten. Enligt FN bidrar världens djurhållning med mer utsläpp av växthusgaser än vad världens alla transporter gör – ändå värjer vi oss mot att politisera det som finns på tallriken.

Till slut fick den allmänna meningen, det vill säga medierna, upp ögonen för att världens problem kräver personliga och vardagliga beslut. Väderprognoserna började osa hett, miljöfilmer visades på bästa sändningstid och folk i Kristianstad, Mariestad, Lidköping, Vänersborg insåg att staden när som helst kan hamna under vatten. Även stockholmarna började ana att flykt till Helsingfors med tillhörigheterna i plastpåsar faktiskt kan bli en realitet. Och vips blev det möjligt att tala om koldioxidkvivalenter, ransoneringar och glödlampsybten.

Så långt allt väl. Men ingrodda tankefigurer försvinner inte hux flux. Ingrodda patriarkala och hierarkiska tankefigurer där en åtgärd prioriteras och lastas med hela ansvaret likt en modern syndabock som ska rädda världens från undergång. I klimatfrågan heter syndabocken flyget. Det är flyget som är boven i dramat, hävdar nu miljöorganisationer och kulturskribenter, senast

den brittiske författaren George Monbiot i boken *Hett*. Monbiot räknar och finner att världens kan fortsätta i samma stil och njuta samma standard som i dag och ändå rädda jorden. Med ett undantag: flyget. Vi kan inte fortsätta att flyga för flyget släpper ut oändliga mängder växthusgaser som i förlängningen bidrar till att fattiga människor går under. "Porto Alegre – adjö", skrev följdriktigt Andreas Malm i sin recension av Monbiots bok i *Dagens Nyheter* 13/11-06.

Så ska vi nu sitta hemma. Dra streck över globala nätverksträffar, konserter och konferenser. Glömma att flyga över haven och skaffa sig erfarenheter av hur det är att vara i språkligt och kulturellt underläge. Inte bygga fredliga mellanmänniskliga relationer på främmande ort.

Men tänk om det är fel åtgärd. Eller: tänk om det är rätt åtgärd men inte tillräckligt som åtgärd. Tänk om klimatproblemen kräver en helhetssyn som berör hela industrin, hela ekonomin, vår västerländska patriarkala kultur, hur den räknar bara med den färdiga produkten och sällan med de miljömässiga, mänskliga och djurmässiga kostnaderna för framställningen.

Tänk om den till och med berör hur vi föder oss, den förment neutrala och banala maten på bordet. Reproduktionen. Den tärande sektorn. Den traditionellt feminina, känsliga och politiskt nonchalerade livsmedelssektorn. Kanske är det här det brådskar att fälla upp

skygglapparna om syftet är att undanröja klimathot och vara solidarisk med fattiga.

Maten hör till kulturen och i västvärlden heter den till stor del animalier, alltså kött- och mjölkprodukter från djurhållning. Alltsedan stenåldersjakten bidrog med som mest 20 procent av födointaget, och krävde vapen som i sin tur kunde vändas mot människor, har västvärldens högst värderade protein hetat animalier. Kött från dödade djur är av tradition en föda för män med makt och det var inte förrän under sent 1800-tal som djurkött blev middagsmat för den stora massan.

Västs köttnormativitet – de institutioner, strukturer, relationer och handlingar som vidmakthåller normen om andra djur som till för människan att göra vad människan vill med, särskilt att producera och konsumera som vardagligt "kött" – sprids idag över världen via export av jordbrukssystem och reklam. Längre har denna norm i stort sett gått fri från kritik från, de miljö- och rättvisecentrerade, en kategori som annars stoltserar med en kritisk hållning.

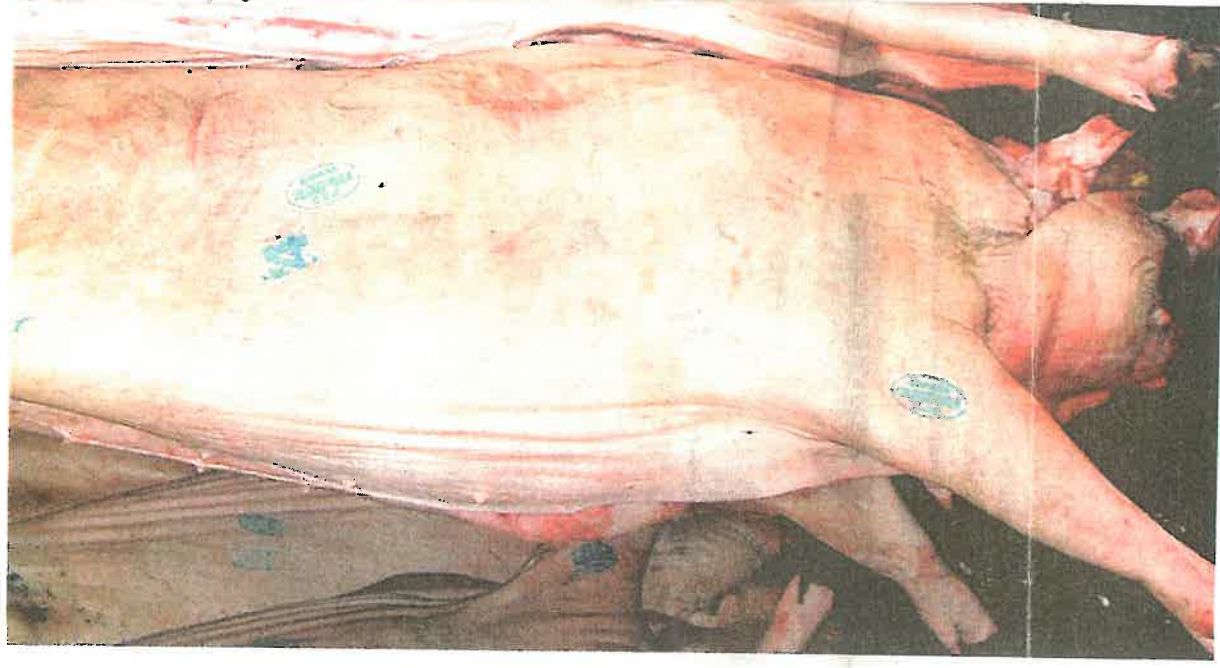
Värför? Något har det med matens reproduktiva status att göra, dess banala och djuraktiga status. Krubbet, köket, födan som morsan satt fram så naturligt, självklart och hemmamsygt – kan den ha en politisk betydelse? Skulle mamma vara en politisk förhandlingspart av vikt för världsproblemen? Ska hon inte bara sätta fram prickigkorvmackorna på köksbordet och påminna oss om att det börjar bli sent? Kan den västerländska husomderna vardagliga sysslor under 1900-talet verkligen ha haft en avgörande betydelse för hur världen ser ut idag?

Kanske är det på grund av dylika patriarkala skygglappar – prioriteringar som tillskriver maskulint kodade ämnen exklusiv politisk tyngd – som i princip samtliga svenska medier missar när FN:s jordbruksorgan FAO:s senaste rapport, "Livestock's Long Shadow," i november 2006 visar att världens djurhållning för livsmedelsproduktion är en av de tre största orsakerna till miljöförstöringen och – hör och häpna – att den bidrar mer till

klimatförändringarna genom utsläpp av växthusgaser än vad all världens transporter gör, inklusive flyget och bilismen.

Den som vill vara solidarisk med världens fattiga och samtidigt göra något åt klimatproblemet gör alltså klokt i att fråga sig hur ett miljömässigt jordbruk bör se ut för att kunna försörja en ständigt ökande mänsklig befolkning. Vilken inriktning bör livsmedelsproduktionen ha för att inte bli ett säkerhetsproblem när oljan börjar kosta hundra dollar per fat? Brådskar det inte att ta dessa frågor på allvar?

De senaste trettio åren har antalet fria daggdjur i världen halverats till följd av krympande naturarealer, jakt och miljögifter. De stora fiskarterna i världshaven är nära utrotning. Om fyrtio år är matfiskarna helt borta. Samtidigt går i nuläget en miljard människor hungriga.

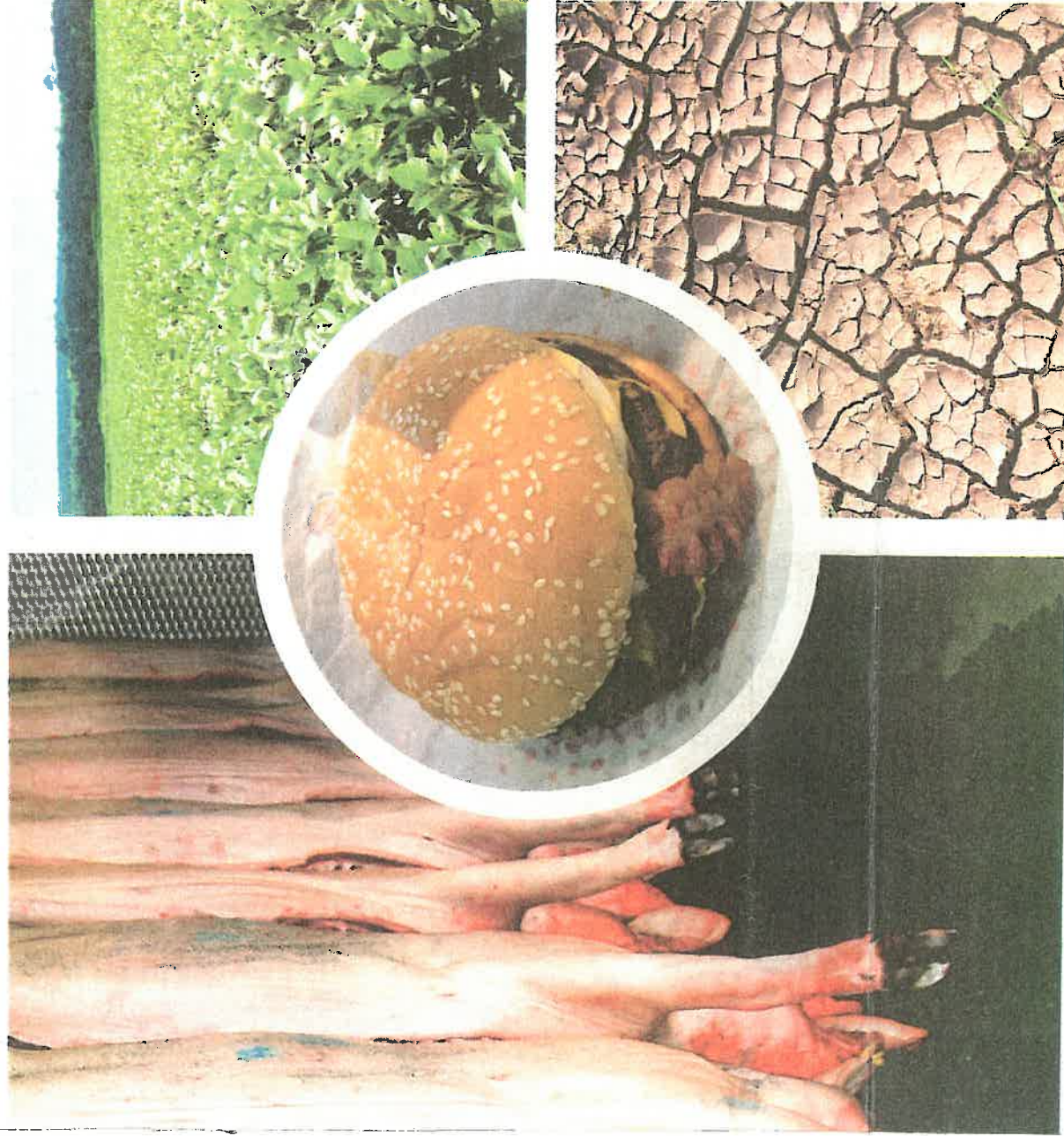
"Med djurköttproduktion för allt fler människor [...] ökar energit

Sju miljoner barn dör varje år på grund av undernäring och brist på rent vatten. Den största delen av det växande ekologiska avtrycket människan sätter på världen – läs västvärldens produktion och konsumtion – beror enligt Världsnaturfondens "Living Planet Report" på den ökade användningen av fossila bränslen, en användning som sedan 1961 har niofaldigats.

Inte utan orsak var 1960-talet den tid då den intensiva djurhållningen, och med den köttnormativiteten, fick sitt genombrott i Europa. Slakterierna hade sedan slutet av 1800-talet varit först med att ta löpande band-metoden i bruk och nu introducerades djurfabriker med små ytor och instängning, allt för att öka effektiviteten och lönsamheten. Det vill säga: öka effektiviteten och lönsamheten i en bransch som innebär enormt fossilt bränslesläsleri. Lantbruksuniversitetet i Uppsala räknade för några år sedan ut att den mängd energi som krävs för att producera ett kilo svenskt griskött räcker för att transportera lika stor mängd energi i form av böror tre och ett halvt varv runt jorden med fartyg.

Ännu lever cirka fyra miljarder människor i världen huvudsakligen på en växtbaserad kost medan två miljarder lever på en animaliebaserad dito. I takt med att väst jordbruksföretag exporterar sina system till Asien, Afrika och Latinamerika förutspås världens mänskliga djurköttskonsumtion fördubblas till 2050. Sojabönor och majs utfodras nu till kor som naturligen är gräsätare och

politiken

Behovet i snabb takt, liksom behovet av betes- och fodergrådesarealer", skriver Lisa Gålmark.

nästan allt – 95 procent – av den globala sojabönsproduktionen blir mat till djur i köttproduktion. Kina har gått från att konsumera drygt tretton kilo djurkött 1980 till femtiotre kilo per person och år 2004. Mellan 1992 och 2002 ökade Kina följaktligen sin import av spannmål med över 70 procent, det mesta för att utfodra djur i köttproduktion.

Med djurköttproduktion för allt fler människor – siffran över uppfödda

djur för livsmedel per år är redan idag uppe i femtio miljarder – ökar energibehovet i snabb takt, liksom behovet av betes- och fodergrådesarealer.

Var ska arealerna tas

från? De kuster som

sjunker undan i klimat-

förändringarnas spår? De öknar som uppstår av erosion från nedhuggna skogar och överbetning?

Nämnde George Monbiot menade i en artikel, i *The Guardian* 2002, om världssvälten att världen inom tio år blir tvungen att välja: antingen ett jordbruk som odlar mat till djur eller ett jordbruk som odlar mat direkt till människor. Här hade han en poäng: för att göra något åt undernäringen i Syd är det inte längre bara fördelningen av livsmedel, ägande och kapital som är av vikt – vilken typ av mat som produceras är lika betydelsefullt.

Forskaren Lisa Deutsch visade häromåret att i svensk djurköttproduktion får de framavlade djuren kraftfoder som till nästan 80 procent är baserat på råvaror från odlingsarealer i Syd, till exempel soja från sydamerikansk regnskog som skövlasts och palmkärnor från nedhuggen regnskog i Asien.

En parlamentariskt dirigerad omställning till huvudsakligen vegetabilisk produktion skulle verka som en förebild globalt och det på flera sätt utöver de positiva effekterna på klimatet, haven, regnskogarna, oljeförbrukningen och arealbehovet. Det i sig alarmerande djuretikproblemet kunde äntligen få en lycklig lösning. En värld i princip utan slakterier och djurfabriker är en värld som tar hänsyn också till kännande varelser utan mänskligt språk och som därmed i ett slag lättar på en tung rättvise- och skuldbörda.

"I takt med att västs jordbruksföretag exporterar sina system till Asien, Afrika och Latinamerika förutspås världens mänskliga djurköttkonsumtion fördubblas till 2050."

vegetabilisk i stället för animalisk konsumtion. Bara Stockholmsvattnet skulle omedelbart bli en tredjedel renare om stockholmarna bytte ut hälften av animalierna i maten mot vegetabilier.

Den förbisedda FAO-rapporten lyfter inte bara djurhållningens effekt på klimatproblemen och miljön allmänt, utan även att djurhållningen är en av de största faktorerna bakom världens bristande tillgång på vatten. Produktionen av ett kilo vegetabiliskt protein kräver 98 000 färre liter färskvatten än framställningen av ett kilo nötkött, detta i en värld där drygt en miljard människor inte har tillgång till rent vatten. (Var och en av oss kan alltså spara mer färskvatten på att låta bli att äta en stadig hamburgare än på att inte duscha under ett helt år.)

Sälunda kan – och vi talar inte om pyttenvårer här – stora samhällsekonomiska vinster göras på slopade stöd till dagens animaliejordbruk: 350 miljarder dollar satsas årligen av världsekonomin för att stödja jordbruket. I EU:s budget 2004 gick över hälften av skattepengarna till olika former av jordbruksstöd. Bara den svenska köttproduktionen fick nästan sju miljarder i direktstöd 2005.

Dessa subventioner, bidrag och krediter kan användas för viktigare ting än att hålla ett miljöförstörande, riskfyllt och olönsamt jordbrukssystem under armarna. Vad sägs om att se över de blygsamma satsningarna på kvinnojourer, integration, äldreomsorg, forskolor, djurskydd och kultur? Miljarderna som blir över när köttsubventionerna tas bort är det inte svårt att hitta håll för.

Så lyder ägärdens på statlig och överstatlig nivå. Den privata respektive den planmässiga nivån bör inte ställas mot varandra. Båda kan vara god politik och att utmåla dem i en motsättningsituation riskerar att bli ett kontraproduktivt resultat av en föräldrad "antingen – eller"-logik. Sverige, svenska företag och hushåll har alla på sitt håll varit med och lyft den provinssiella köttmaten till global norm.

Och en Fuglesangsk flykt ut i rymden undan effekterna av den drivna politiken är inte en så lämplig lösning när allt kommer omkring. Den som i tid önskar göra något åt den egna vardagliga delen i klimatförstörelsen och undernäringen, har fler alternativ utöver rekommendationen "det du främst av allt ska göra är att avstå från flygresan". Nyligen räknade forskarna Grdon Eshel och Pamela A. Martin vid University of Chicago på koldioxidåtgång – från produktion över förädling till distribution till matlagning och konsumtion – och jämförde en vegetabilisk kost med en amerikansk standardkost: den vegetabiliska dieten orsakar ett och ett halvt ton mindre koldioxid per person och år än standardkost. Att byta ut några ägg och skippa ett par körtbitar och hamburgare i veckan gör stor skillnad och är en god början, menar de. Valet kan göras tre gånger per dag.

Hur upphör vi att betrakta miljö- och rättviseproblem som isolerade från varandra? Hur blir hotet mot vår nuvarande värld en början till nyänkande och bättre alternativ? Hur fortsätter vi att öppna upp världens gränser – på ett hållbart och solidariskt sätt? Hur gör vi det möjligt för fler människor att resa och träffas? Hur bidrar vi till att också världens bönder, till 70 procent kvinnor, på sikt kan försörja sig och leva gott? Mer tåg och båt, skatt på flyg, forskning om miljömässiga flygmotorer. Avskaffade animaliesubventioner, slopade tullar på förädlade livsmedel till EU, Tobin-skatt, skuldavskrivning. Avenirprättade vegetabiliska och hållbara matkulturer spridda över världen. Med mera – fyll själv på listan. Det är läge att ställa mer än ett krav. Det är läge att granska hela systemet. Det är läge att bjuda din mamma på vegoköttbullar och rotfruktsgratäng.

LISA GÅLMARK
Författare till bland annat *Skönheter och odjur* (Makadam, 2005)
rada@arbetaren.se